

Патійчук В. О. Україна в системі міжнародного релігійно-паломницького туризму / В. О. Патійчук // *Наук. вісн. Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки*. – 2002. – № 1. – С. 223–227.

УДК 379.85:338.48:2(477)

**В. О. Патійчук**, кандидат географічних наук, доцент кафедри країнознавства і міжнародних відносин Волинського державного університету імені Лесі Українки

## **Україна в системі міжнародного релігійно-паломницького туризму**

*Роботу виконано на кафедрі країнознавства і міжнародних відносин ВДУ імені Лесі Українки*

Розкрито суть поняття “релігійно-паломницький туризм”. Проаналізовано особливості розвитку паломницького туризму в Україні з позиції міжнародного туризму та розглянуто проблеми його розвитку.

**Ключові слова:** *релігійно-паломницький туризм, прочанство, релігійний чинник, туристичний бізнес.*

### **Patiychuk V. Ukraine in The System of the Religious-Pilgriming Tourism.**

The essence of the category “religious-pilgriming tourism” is disclosed. The peculiarities of development of the pilgriming tourism in Ukraine in the international dimension are analyzed as well as the problems of its development are considered.

**Key words:** religious-pilgriming tourism, pilgrimage, the religious factor, touristic business

В останній час у наукових рекреологічних і туризмологічних осередках та туристичних агентствах ідеться про релігійно-паломницький туризм. Починаючи із середини 1990-х років, до цього явища в міжнародному туристичному бізнесі долучилася й Україна. Все більше в рекламних роликах по телебаченню і буклетах туристичних фірм можна побачити пейзажі й визначних об’єкти всесвітньо відомих святинь, таких, наприклад, як храм Воскресіння Христового в м. Ієрусалимі, споруди монастирів Святої Гори Афон, що розташована в Греції (тільки для чоловічої частини населення, оскільки жінкам вхід на цю гору категорично заборонений), собор святого Петра та Сікстинську капелу (Ватикан) тощо, куди пропонують здійснити цікаві паломницькі мандри.

Релігійний або паломницький туризм – це подорожі до святих місць. Він (туризм) займає важливе місце в структурі тимчасових міграцій населення на планеті. Релігійно-паломницький туризм у наш час користується значним попитом і популярністю. В його складі можна виділити кілька функціонально-цільових видів:

- власне паломництво (відвідання святих місць із метою поклоніння основним святиням і реліквіям) ;
- релігійно-пізнавальні поїздки (ознайомлення з видатними релігійними місцями, культурно-релігійними пам'ятками, об'єктами, релігійною історією і філософією);
- наукові та релігійно-просвітницькі подорожі (відвідання релігійних об'єктів істориками, мистецтвознавцями, богословами, соціологами та іншими фахівцями, які вивчають релігійну сферу та її суспільно-просторові прояви тощо) [3].

Чим відрізняється паломницький туризм від звичайного? На перший погляд, здається, тільки тим, що об'єктами для дослідження у подорожах виступають переважно релігійні місця. Проте ця версія є не зовсім правильною, оскільки самі паломники-туристи на перший план ставлять за мету відвідання релігійних святинь не лише з пізнавальної точки зору, а передусім із духовною ціллю. Тобто це з позиції віруючої особистості розглядається своєрідною даниною Богові за Його благодіяння і бажання самому подорожуючому в духовному плані наблизитися до джерел благодаті, якими наділені святі місця, духовно очиститися та отримати прощення. В деяких конфесіях, зокрема у греко-католицизмі, це явище духовних мандрів (паломництво) так і називається проща або прочанство. Причому ще й не в такі давні часи, паломництво розцінювалося тільки як проща, коли віруючий до святих місць діставався пішки. Інколи воно супроводжується додатковими фізичними навантаженнями (наприклад, переміщення на колінах, чи з ношею дарунків для святині, які приносили на плечах). В ісламі такі духовні мандрівки – хадж до Мекки (духовна столиця всіх мусульман) – є навіть

обов'язком кожного віруючого, що необхідно зробити хоча б один раз за все життя. У католицизмі паломників називають пілігримами (від італійського – чужоземець) – це віруючі мігранти, які прибули з іншої країни, оскільки релігійний туризм найрозвинутіший саме на тих територіях, де найбільше проживає католиків [4].

Паломництво – це, мабуть, чи не одна із найдавніших різновидностей галузі туризму, що була започаткована на нашій території ще в кінці XI ст., коли святі місця Палестини почали відвідувати руські монахи. У 1062 р. Святу землю відвідав ігумен Варлаам, а першим історіографічним паломником, який залишив спогади про своє відвідання Іерусалиму, був ігумен Даниїл. До початку XIV ст. паломницькі подорожі на Русі стають масовими, і не тільки на території країни, але й поза її межами. Віруючі люди намагалися відвідати найбільші святині православного світу в Палестині, Іерусалимі, Царгороді (Стамбулі або Константинополі), Афоні.

З XV ст., після падіння Константинополя, турецька влада обмежила зовнішні паломницькі переміщення на Святій Землі аж до XVII ст., коли знову прочани з новою силою ринули в Палестину. Внутрішні потоки паломників були спрямовані до Києво-Печерської лаври, Почаєва (Свято-Успенська лавра), Сергієвого Посаду (Троїце-Сергієва лавра) та інших святих місць. Згодом, у кінці XIX ст., Російська імперія уже мала свої представництва для прийому паломників на території Святої Землі (Російська духовна місія в м. Іерусалимі функціонує з 1847 р.), г. Афон (“Свята Гора” – півострів Агіон-Орос на Північному Сході Греції, де перші руські монахи-ченці отримали офіційний дозвіл на поселення ще в 1016 р. у скиту Ксилургу (значно пізніше – в Русику та Свято-Пантелеймоновому монастирі), м. Салоніки (Греція) та інших святих місцях із метою проведення паломницьких поїздок. Із кінця XIX ст. з м. Одеси регулярно відправлялися теплоходи і баржі на борту із паломниками до Святої Землі.

Об'єктами для поклоніння є й інші святі місця в населених пунктах на різних територіях Північно-Східної Африки (г. Синай на Синайському п-ві),

Азії (міста Константинополь (Стамбул), Нікея, Дамаск та ін.), Європи (міста Барі, Ланчано, Турін – Італія; міста Санкт-Петербург, Москва, Сергіїв Посад, Псков, Новгород, Володимир, Дівеєво, Печори, о. Валаам, о. Соловки та ін. – Росія; міста Патри, Афіни – Греція; міста Париж, Лурд – Франція та ін.) і, зокрема, України (міста Київ, Почаїв, Володимир-Волинський, Золотоноша та ін.; Кримські святині – насамперед, міста Херсонес, Інкерман, гірські кримські монастирі тощо).

За часи радянської атеїзації й запеклої боротьби з релігією роль і значення паломницького туризму значно змінилися. Він втратив своє попереднє значення, а його основні об'єкти – святі місця – перетворилися, як правило, на центри натуральної ілюстрації войовничого атеїзму, музеї й виставки боротьби пролетарської науки з “опіумом для народу” і “мракобіссям”. Як це було, наприклад, із великою не тільки національною, але й всесвітньою святиною – Києво-Печерською лаврою, де спостерігалася кошунницька наруга над мощами святих угодників Божих.

Із розвитком української держави знову почав відроджуватися забутий напрям паломництва як галузь туристичної діяльності, що надає послуги громадянам своєї країни та іноземним туристам. Попри всі внутрішні політичні непорозуміння, економічну кризу та міжконфесійні чвари на територію України щорічно приїжджає понад 300 тис. паломників із близького і далекого зарубіжжя, не враховуючи до уваги внутрішніх туристично-паломницьких поїздок [5]. Протягом року з України з метою релігійного паломництва виїжджає понад 40 тис. туристів в основному до святих місць Росії, Прибалтики й Білорусі та Святої Землі, хоча й у преїскурантах туристичних фірм з'являються все нові послуги й пропонується здійснити туристичні маршрути до святинь інших релігій [2]. Наприклад, почастишали рекламні пропозиції кримським татарам та іншим мусульманам, які проживають в Україні, здійснити хадж до Мекки (Саудівська Аравія) та ін.; католикам – до м. Лурд (Франція), м. Ченстохов (“Ясна Гура” в Польщі), Ватикану, м. Барі (Італія) тощо; православним – о.

Кіпр, о. Корфу, міст Салоніки та Афіни (Греція) та ін.; любителям екзотичних релігій – пропонується здійснити підняття на святу гору синтоїзму Фудзіяма (Японія), відвідати духовний центр ламаїзму, де мешкає “живий Будда” – Далай-Лама, високогірне тибетське місто Лхаса; відвідати індуські святині Тадж-Махал в Індії тощо.

В останні роки в країні простежується активізація паломницьких процесів і для інших конфесій, зокрема греко-католиків та католиків. Про це свідчать значні міграційні потоки прочан до Львова, Крехова, у Гошівський монастир та інші святині католиків східного обряду в Україні й не тільки в момент минулорічного приїзду папи римського Іоанна Павла II до Львова, але й протягом цілого року.

Найбільше до України приїжджає релігійних туристів із близького зарубіжжя – Росії, Білорусі, країн Балтії та Молдови, а також слов'янських східноєвропейських країн (Польщі, Словаччини, Чехії, Болгарії та колишньої Югославії й Румунії) [1]. В основному ці паломники відвідують Києво-Печерську та Почаївську лаври, древнє місто Володимир-Волинський із його тисячолітніми святинями, а також інші всесвітньо відомі святині в містах Києві (Софійський собор, Флорівський, Покровський, Михайлівський золотоверхий, Видубицький, Троїце-Іонівський монастирі, Андріївську церкву на Подолі, Китаєвську й Голосіївську пустині, Пантелеймонівський скит, Володимирський собор, пам'ятки київського некрополя та інші святині нашої столиці), Сімферополь, Львів, Гошів, Чернігів тощо.

Звичайно, що в Україні недостатньо розроблений туристично-паломницький комплекс, слабкими є його матеріально-технічна база, а особливо комунальне господарство (ресторанно-готельний сервіс) та інфраструктурне забезпечення. Хоча деякі побутові незручності розглядаються самими туристами-паломниками як необхідний елемент прощі, де необхідно докладати додаткові зусилля, щоб подолати перепони з метою успішного завершення прочанських мандрів і зарахування їх Богом у добрі справи кожного, хто здійснив такий подвиг задля свого очищення й

спасіння, чи зцілення душ своїх близьких і рідних. Проте більшість туристів-паломників, зокрема західних, звикли до комфортабельних побутових умов і потребують значного покращення матеріально-технічної бази основних місць релігійного паломництва в Україні. Тут виникає багато проблем не тільки функціонально-господарчого й фінансового змісту, але й, передусім, юридично-правового, оскільки переважна більшість об'єктів релігійних святинь є власністю різних релігій та конфесій. Релігійно-паломницький туризм має великий вплив на фінансово-господарський комплекс та економіку деяких країн і регіонів світу. Сума валюти, яку паломники ввозять у країну, буває дуже значною, що йде на пожертвування релігійним центрам, їх духовенству і дає заробіток багатьом тисячам місцевих жителів. Таке явище є досить звичним і закономірним для всього світу [1].

Найбільшу частку паломників із загального числа віруючих різних релігій світового простору становлять католики – 18 % та мусульмани – 15 %. У багатьох ісламських країнах паломництво є основною формою міжнародного туризму. Значну частину паломників із загальної кількості становлять індуси – 12 % і буддисти – 12 %. Тобто більша частина віруючих туристичних мігрантів належить до тих релігійних напрямів і конфесій світу, в яких паломництво активно заохочується [4].

Поряд із цим кожна держава, на території якої розміщуються всесвітньо відомі релігійні святині, докладас зусилля для їх охорони та збереження, дбає про їх матеріально-технічний стан і зацікавлена в притоці іноземних туристів. На сучасному етапі наша держава не в змозі самостійно забезпечити надійні умови збереження й надати необхідну допомогу фінансуванню всесвітньо відомих релігійних об'єктів, які розміщені на її території, а ряд політичних і законодавчо-правових чинників узагалі стоїть на перешкоді цьому, що могло б, навпаки, бути вигідним моментом взаємодії релігійних і державно-світських структур. Тому релігійні підрозділи намагаються самотужки вирішити питання свого фінансування й справи налагодження прийому духовних рекреантів на місцевому або на

державному рівні управління конфесією. Інколи такі процеси відбуваються за рахунок спонсорських і меценатських коштів, а також шляхом прямих пожертвувань від самих паломників. Проте значних результатів у цьому процесі поки що мало видно, оскільки основні архітектурні споруди у період засилля атеїзму зазнали якщо не повного знищення, то досить значних втрат. Звичайно, що без відповідної законодавчої бази й допомоги владних структур церква самотужки не в змозі налагодити паломницько-рекреаційний процес, а також обслуговувати складну систему інфраструктурно-комунальних служб і допоміжних структур. Окрім того, це й не є її прямим завданням, оскільки насамперед вона несе молитовний подвиг із метою спасіння людських душ.

При лаврах і великих монастирях здавна функціонували гостинні двори для паломників. Готельно-трапезні підрозділи функціонують і зараз при потужних релігійних центрах, таких, наприклад, як Павлианський монастир, що на Ясній Гурі в м. Ченстохові (Польща). Тут можуть приймати при потребі до кількох тисяч паломників за добу. До таких належать великі лаврські й монастирські комплекси, що відроджуються зараз і в Україні. Проте вони не в змозі повністю задовольнити потреби щорічно зростаючого числа паломників як у кількісному складі, так і у видовому відношенні.

Інколи в період великих релігійних свят та інших культурно-духовних подій у відомих монастирях та до інших релігійних святинь, що розміщуються в невеликих містечках і селах України, приїжджає у кілька і навіть десятки разів більше паломників, ніж там постійно проживає жителів. Це спричинює значні побутові й еколого-соціальні труднощі. Яскравим прикладом такої проблеми навіть у великих містах, де може бути наявна значна кількість готельних номерів, є щорічні хасидські прощі євреїв до м. Умань на Черкащині. Тут міститься могила відомого цадика Нахмана Брацлавського – одного із засновників хасидського іудаїзму, куди щорічно ранньою осінню терміном на дві неділі приїжджають більше 10 тис. євреїв-хасидів з усього світу при наявності 300 місць у готельному комплексі міста

та 93 тис. постійно проживаючого населення [5]. Такі святі місця хасидів усвітнього значення є й на інших територіях і населених пунктах України (Меджибожі, Бердичеві, Таращі, Ганнополі, Полонному, Луцьку, Турійську та ін.), що може бути приводом для дискусій із питань налагодження сприятливих туристично-паломницьких умов зі сторони зацікавлених кіл.

Важливим моментом стабілізації та налагодження регулярних паломницьких поїздок може бути діяльність комерційних структур. Але й тут не обходиться без спокус у вигляді значного завищення цін на туристично-паломницькі подорожі, особливо до Святої Землі. При великій кількості туристичних фірм і компаній в Україні панують єдинодомовні монопольні ціни на паломницько-туристичні послуги щодо обслуговування маршрутів до всесвітньо відомих святинь. Наприклад, середня собівартість тижневої подорожі до Ієрусалиму та інших святих місць Ізраїлю й Палестини на одну особу становить 1000 \$ США, що, звичайно, при таких умовах розвитку туристичного бізнесу, середніх показниках заробітної плати в країні, соціального статусу переважної більшості населення не може бути доступною для широких верств віруючих людей. Для порівняння можна навести факти із початку минулого століття (у період до 1917 р.), коли можливість відвідати Святу Землю мав змогу кожен громадянин царської Росії – навіть нижче середнього рівня достатку [2]. Тому зацікавленим структурам потрібно постійно шукати нові форми й методи оптимізації туристичної релігійно-паломницької діяльності в нашій країні.

Отже, релігійно-туристичне паломництво в Україні набирає все нових форм розвитку, є важливим напрямом міжнародного туризму й потребує всілякої підтримки на різних рівнях управління територією та наукового вивчення як у теоретичному, так і конструктивно-прикладному плані.

### *Література*

1. Балабанов И. Экономика туризма. Учебные пособие. – М. : Фикс, 1999. – 176 с.
2. Биртанов М. Введение в туризмологию. – СПб : Герда, 1999. – 310 с.
3. Ефремова М.В. Основы технологии туристского бизнеса : Учебное пособие. – М.: Изд-во Ось-89, 1999. – 192 с.



4. Зачиняев П.Н., Фалькович Н.С. География международного туризма. – М. : Мысль, 1972 – 270 с.
5. Френкель М. Создали ли хасиды в Умани “Разведывательные центры”? // Факты. – 1999. – 10 августа. – С. 13.

*Статтю подано до редколегії 05.04.2002 р.*

*Адреса для листування: 43021, м. Луцьк, вул. Винниченка, 28. Тел.(сл.) – 24-92-72.*